

บทที่ 5

ลักษณะการค้าและสถานการณ์ส่งออกข้าวของประเทศไทย

ในบทนี้จะกล่าวถึงลักษณะการค้าและสถานการณ์ส่งออกข้าวของประเทศไทยในปัจจุบัน ประกอบด้วยสถานการณ์การผลิต การบริโภค สถิติการส่งออกข้าวในภาพรวม สถิติการส่งออกข้าว แยกรายประเทศ พร้อมทั้งลักษณะการค้าข้าวหอมมะลิที่สำคัญที่ใช้ในการวิเคราะห์กับประเทศคู่ค้าที่สำคัญ ได้แก่ ประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศจีนและประเทศฮ่องกง สุดท้ายเป็นนโยบายข้าวในประเทศไทย ได้แก่ นโยบายด้านราคาและการตลาดข้าว นโยบายของรัฐบาลที่มีผลต่อการค้าข้าว ระหว่างประเทศและปัญหาเกี่ยวกับแนวทางการแก้ไขในการส่งออกข้าว

5.1 ลักษณะการค้าและสถานการณ์ส่งออกข้าวของประเทศไทย

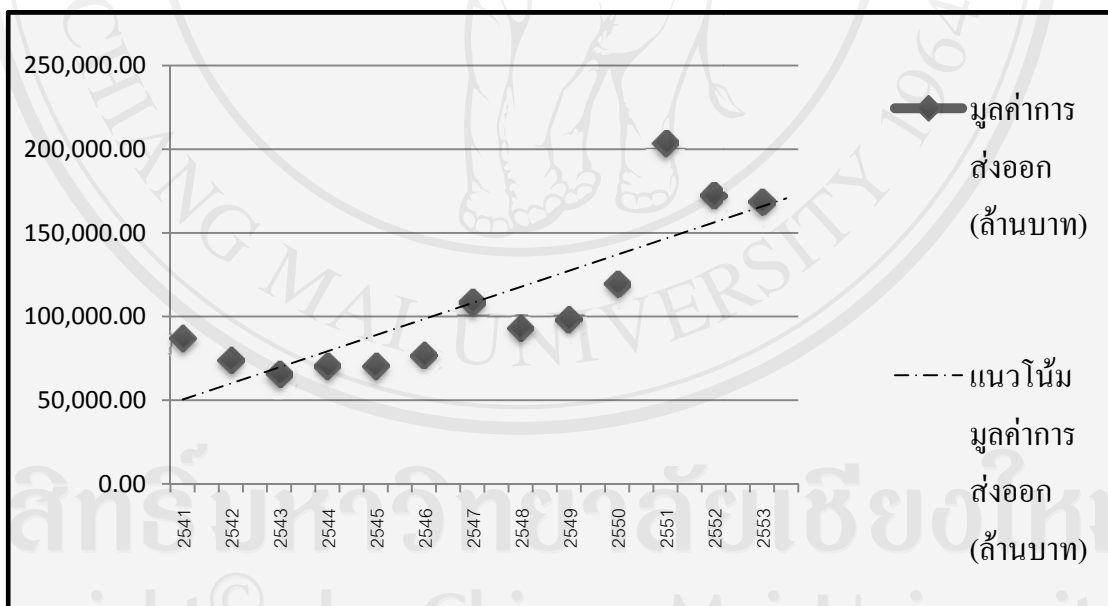
ประเทศไทยเริ่มส่งออกข้าวตั้งแต่ปี 2394 ต่อมาไทยได้เซ็นสนธิสัญญาเบาริ่งในปี 2398 ถือเป็นจุดเริ่มของระบบการค้าเสรี เมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่สอง ผลกระทบจากสงครามทำให้ประเทศไทยต้องสะสมเงินสำรองระหว่างประเทศ และพยายามกำหนดอัตราแลกเปลี่ยนระหว่างเงินบาทกับเงินตราต่างประเทศใหม่ให้เหมาะสม จนในที่สุดรัฐบาลต้องมีมาตรการควบคุมการค้า และการแลกเปลี่ยนเงินตราอย่างมากมาย การกำหนดมาตรการทางการค้านี้เองก่อให้เกิดตลาดมืดขึ้นในตลาดอัตราแลกเปลี่ยนเงินตรา ต่อมาในปี 2490 รัฐบาลเริ่มผ่อนคลามาตรการต่างๆและตลาดมืดกำหนดอัตราแลกเปลี่ยนที่ดึงดูดความสนใจของผู้ส่งออกได้ดีกว่าอัตราที่รัฐบาลได้กำหนดขึ้นเอง รัฐบาลจึงได้ยกฐานะตลาดมืดเป็นตลาดเสรีในยุคนั้นและอนุญาตให้พ่อค้าส่งออกมอบเงินตราต่างประเทศที่ได้จากการขายข้าวให้แก่ธนาคารแห่งประเทศไทยซึ่งเทียบเท่ากับเป็นการเก็บภาษีอีกทางหนึ่งที่รัฐบาลสามารถเก็บได้จากผู้ส่งออกข้าวและเป็นภาษีในอัตราที่สูง แต่ถึงแม้ว่าการแข่งขันในตลาดสินค้าต่างๆจะเพิ่มสูงขึ้น ประเทศไทยก็ยังเป็นประเทศผู้ส่งออกข้าวเป็นอันดับหนึ่งของโลกอยู่ในปัจจุบัน ในด้านการค้าข้าวกับตลาดต่างประเทศนั้น สามารถจำแนกได้ 2 ประเภท คือ

1. การส่งออกโดยภาคเอกชนกับเอกชน (private to private sale) เป็นการค้าระหว่างบริษัทผู้ส่งออกข้าวของเอกชนในประเทศไทย กับบริษัทเอกชนผู้นำเข้าข้าวในต่างประเทศแม้ว่าปัจจุบันการส่งออกของภาคเอกชน จะขายตรงไปยังรัฐบาลผู้ซื้อ และผู้นำเข้าของประเทศผู้ซื้อมากขึ้นเพราะผู้ส่งออกส่วนใหญ่ยังต้องขายผ่านนายหน้า (broker) และบริษัทการค้าระหว่างประเทศ (trading firm) ข้าวที่ส่งออกส่วนมากเป็นข้าวที่มีคุณภาพสูง

2. การส่งออกโดยรัฐบาลกับรัฐบาล (government to government sale) เป็นการค้าข้าวที่รัฐบาลของประเทศผู้ซื้อ ซื้อโดยตรงจากประเทศผู้ขาย หรือเป็นการตกลงกันระหว่างกระทรวงพาณิชย์ของไทยกับรัฐบาลต่างประเทศ โดยทำสัญญาตามแบบฟอร์มของกรมการค้าต่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์ การค้าแบบนี้จัดว่าเป็นการค้าแบบผูกขาด คือรัฐบาลของทั้งประเทศผู้ซื้อและผู้ขายทำการผูกขาดทั้งการนำเข้าและส่งออก แต่ปัจจุบันพบได้น้อยมากเนื่องจากภาคเอกชนมีศักยภาพในการส่งออกที่สูงกว่า (กระทรวงพาณิชย์, 2553)

สถานการณ์การส่งออกข้าวของประเทศไทย

สถานการณ์การส่งออกข้าวของประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาโดยแล้วมูลค่าข้าวส่งออกมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง จากมูลค่าการส่งออกที่เพิ่มสูงขึ้น จากปี 2541 ที่มีปริมาณ 6,540,235 ตัน ด้วยมูลค่า 86,805.3 ล้านบาท ขึ้นเป็นปริมาณ 8,939,630 ตัน คิดเป็นมูลค่ากว่า 169 ล้านบาทในปี 2553 โดยมูลค่าการส่งออกข้าวของประเทศไทย สูงขึ้น (โดยเฉลี่ย) ตลอดช่วงระหว่างปี 2541 ถึงปี 2553 ดังรูปที่ 5.1

ที่มา : กระทรวงพาณิชย์ (2553)

รูปที่ 5.1 มูลค่าการส่งออกข้าวมวลรวมรายปีระหว่างปี 2541-2553

เมื่อจำแนกการส่งออกข้าวตามชนิดของข้าวที่ทำการส่งออกพบว่า ในปี 2553 นั้นประเทศไทยทำการส่งออกข้าวขาว (white rice) ประมาณ 2.8 ล้านตัน โดยมีข้าวขาวชนิด 5-10% ส่งออกเป็นปริมาณสูงที่สุด ด้วยมูลค่าการส่งออกกว่า 2 หมื่นล้านบาทคิดเป็นร้อยละ 45.2 ของมูลค่าที่ข้าวขาว

ส่งออกทั้งหมด รองลงมาคือข้าวขาว 100% และข้าวขาว 25-35% ตามลำดับ นอกจากนี้ยังพบว่าในปี 2553 นี้เองประเทศไทยได้มีการส่งออกข้าวหอมมะลิ (Thai Hom Mali Rice) มีมูลค่าสูงถึง 5.3 หมื่นล้านบาท โดยได้ทำการส่งออกข้าวหอมมะลิ 100% ถึงกว่าร้อยละ 97.6 รองลงมาคือ ข้าวหอมมะลิ 5-10% และข้าวหอมมะลิ 15-20% ตามลำดับ (ตารางที่ 5.1)

ตาราง 5.1 ปริมาณและมูลค่าการส่งออกข้าวแยกตามชนิดและคุณภาพข้าว

ชื่อสินค้า/ปี	2551		2552		2553	
	มูลค่า (ล้านบาท)	ปริมาณ (ตัน)	มูลค่า (ล้านบาท)	ปริมาณ (ตัน)	มูลค่า (ล้านบาท)	ปริมาณ (ตัน)
1. ข้าวขาว	71,408.95	4,041,442	34,421.94	1,999,746	45,836.65	2,875,015
1.1 ข้าวขาว 100%	16,292.47	854,185	12,744.99	592,923	15,300.49	806,339
1.2 ข้าวขาว 5-10%	39,637.73	2,417,18	9,811.94	618,383	20,742.71	1,432,023
1.3 ข้าวขาว 15-20%	3,731.64	149,418	498.99	30,918	243.97	17,260
1.4 ข้าวขาว 25-35%	11,135.49	596,679	3,745.68	296,669	7,798.57	513,119
1.5 ข้าวขาวอื่นๆ	609.94	23,913	7,620.31	460,853	1,594.01	95,024
2. ข้าวหอมมะลิ	46,529.26	1,692,074	55,128.48	1,800,348	53,093.20	1,622,965
2.1 ข้าวหอมมะลิ 100%	45,676.53	1,659,810	53,674.19	1,750,679	51,820.95	1,580,722
2.2 ข้าวหอมมะลิ 5-10%	505.18	19,153	905.99	30,061	901.42	29,029
2.3 ข้าวหอมมะลิ 15-20%	347.55	13,111	548.29	19,608	370.83	13,214
3. ปลายข้าว	18,884.75	1,249,945	19,693.86	1,467,932	13,537.30	1,011,365
3.1 ปลายข้าวขาว	5,546.94	403,321	5,262.68	496,882	2,232.20	194,555
3.2 ปลายข้าวหอมมะลิ	11,683.98	741,189	12,165.60	786,493	9,241.36	695,385
3.3 ปลายข้าวอื่นๆ	1,653.81	105,435	2,265.57	184,556	2,063.72	121,425
4. ข้าวเหนียว	3,798.96	216,744	5,786.70	382,606	4,731.69	199,957
5. ข้าวเหนียว	58,040.49	2,800,978	54,949.75	2,880,210	48,249.07	3,113,386
6. ข้าวกล้อง	4,556.64	214,944	2,226.81	89,025	2,744.80	116,930
6.1 ข้าวกล้องขาว	114.14	5,902	171.23	7,338	494.94	21,280
6.2 ข้าวกล้องหอมมะลิ	2,068.60	82,666	1,283.58	44,292	1,186.18	39,880
6.3 ข้าวกล้องอื่นๆ	2,373.89	126,376	771.99	37,396	1,063.68	55,771
7. ข้าวอื่นๆ	0.01	0	0.08	3	0.32	11

ที่มา : กระทรวงพาณิชย์

หมายเหตุ : คู่มือเพิ่มเติมอธิบายศัพท์ที่ได้ที่ภาคผนวก

จากการศึกษาข้อมูลการส่งออกข้าวของไทยที่ผ่านมา ไม่ว่าจะเป็นมูลค่าและปริมาณการส่งออกข้าว มาตรฐานในการส่งออก พบว่า แนวโน้มของการส่งออกข้าวนั้นเพิ่มสูงขึ้น อีกทั้งคุณภาพในการส่งออกจึงเป็นสิ่งที่สำคัญและได้รับความสนใจ จนถือได้ว่าเป็นการยกระดับการตลาดข้าวของประเทศไทยให้สูงขึ้น ที่สำคัญที่สุดคือการที่ประเทศไทยได้ให้ความสำคัญกับข้าว

หอมมะลิ มากเป็นพิเศษ เพราะเป็นกลุ่มตลาดที่เรียกได้ว่าเป็นตลาดบนซึ่งมาตรฐานดังกล่าวนี้ ได้สร้างความเป็นผู้นำเกี่ยวกับการส่งออกข้าวของโลก

สถานการณ์การส่งออกข้าวของไทยไปต่างประเทศ

ประเทศไทยมีการส่งออกข้าวไปยังต่างประเทศ นับตั้งแต่มีการกำหนดมาตรฐานการส่งออก แต่เมื่อพิจารณาประเทศที่นำเข้าข้าวของไทยในปริมาณที่มากที่สุดในปี 2553 พบว่าประเทศไทยในจีนีเรียนำเข้าข้าวไทยมากที่สุดคิดเป็นมูลค่าสูงถึง 19,984.4 ล้านบาท โดยประเภทข้าวที่นำเข้าคือข้าวหนึ่ง ปริมาณ 1,327,349 ตันด้วยมูลค่าสูงสุดที่ 19,949.7 ล้านบาท รองลงมาคือประเทศสหรัฐอเมริกา โดยในปี 2553 ประเทศสหรัฐอเมริกานำเข้าข้าวของไทย คิดเป็นปริมาณ 388,177 ตันมูลค่า 13,864.3 ล้านบาท โดยข้าวที่ประเทศสหรัฐอเมริกานำเข้าสูงสุดคือ ข้าวหอมมะลิ โดยนำเข้าเป็นอันดับที่ 1 ด้วยปริมาณการนำเข้า 344,776 ตันคิดเป็นมูลค่า 12,771.5 ล้านบาท ซึ่งถือว่านำเข้าข้าวหอมมะลิจากไทยเกือบทั้งหมดของปริมาณการนำเข้าข้าวภายในประเทศ (ตารางที่ 5.2)

ตารางที่ 5.2 มูลค่าการส่งออกข้าวของไทยไปยังประเทศต่างๆ 10 อันดับแรกเรียงตามมูลค่าสูงสุด

ประเทศ/ปี	2550	2551	2552	2553
1. ไนจีเรีย	3,783.7	20,752.3	19,675.0	19,984.4
2. สหรัฐอเมริกา	7,600.0	10,751.9	12,961.2	13,864.3
3. โกตดิวัวร์	4,971.4	8,315.0	10,365.3	10,453.2
4. แอฟริกาใต้	5,701.5	11,053.2	14,093.5	9,614.3
5. ฟิลิปปินส์	4,286.2	12,280.7	2,437.1	7,611.4
6. เบนิน	8,511.0	13,067.7	11,467.1	7,214.7
7. อิรัก	3,627.9	8,577.2	4,209.7	9,614.3
8. จีน	7,419.5	5,349.9	7,117.7	6,876.5
9. ฮองกง	5,661.3	7,272.3	7,822.4	6,777.1
10. ญี่ปุ่น	1,627.4	2,933.9	4,560.7	4,882.8

ที่มา : กระทรวงพาณิชย์

5.2 ลักษณะการค้าและสถานการณ์ส่งออกข้าวหอมมะลิของประเทศไทย

ข้าวหอมมะลิ (Thai Hom Mali Rice) เป็นสายพันธุ์ข้าวที่มีถิ่นกำเนิดในประเทศไทยจัดเป็นข้าวนาปี ปลูกได้เพียงปีละ 1 ครั้ง ลักษณะข้าวเปลือกเรียวยาว เมื่อสีเป็นข้าวสารจะได้ข้าวเมล็ดเรียวยาว ขาวใสเป็นเงา แกร่ง มีท้องไข่น้อย มีกลิ่นหอมคล้ายใบเตย เป็นพันธุ์ข้าวที่นิยมบริโภคอย่าง

แพร่ หลายทั้งในประเทศและต่างประเทศ และเป็นพันธุ์ข้าวที่สร้างชื่อเสียงให้ข้าวไทยเป็นที่รู้จักทั่วโลก

ในช่วงปี 2493-2494 กรมการข้าวในขณะนั้นได้มอบหมายให้เจ้าหน้าที่เกษตร รวบรวมพันธุ์ข้าวพื้นเมืองต่างๆ ที่ปลูกในประเทศไทย ในการนี้ นายสุนทร สีหะเนิน เจ้าหน้าที่คนหนึ่งของกรมการข้าว ได้เดินทางไปรวบรวมพันธุ์ข้าวจำนวน 199 รวง จากพื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทราและถูกนำไปทดลองปลูก เพื่อคัดเลือกพันธุ์ และในที่สุด ข้าวรวงที่ 105 ได้รับการคัดเลือกออกมาเป็นพันธุ์ที่มีลักษณะเป็นที่น่าพอใจ มีลักษณะภายนอก เมล็ดสวยงาม เรียวยาว มีความมัน เลื่อมใส ข้าวหุงสุกทั้งนุ่ม-เหนียว และหอมกรุ่นชวนรับประทาน กรมการข้าวจึงได้คัดพันธุ์บริสุทธิ์ ในสถานีทดลองข้าวโคกสำโรง จังหวัดลพบุรี และนำไปขยายผลในพื้นที่ปลูกข้าวทั่วประเทศ ในปี 2500 เมล็ดพันธุ์บริสุทธิ์จึงถูกส่งไปปลูกขยายผล และทดสอบในภูมิภาคต่างๆของประเทศ พบว่าสภาพแวดล้อมทั้งดินและภูมิอากาศ ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับปลูกข้าวพันธุ์นี้ ในปี 2502 พันธุ์ข้าวรวงที่ 105ได้รับประกาศรับรอง เป็นพันธุ์ข้าวรับรองที่กรมการข้าว สนับสนุนให้เป็นพันธุ์ข้าวหอมมะลิ ชื่อพันธุ์ข้าวดอกมะลิ 105 ในวันที่ 25 พฤษภาคม พ.ศ. 2502

เมื่อพันธุ์ข้าวผ่านการคัดเลือกและปรับปรุงจนได้เมล็ดพันธุ์บริสุทธิ์แล้ว การขยายผล พันธุ์ข้าวจำเป็นต้องมีการประกาศและสนับสนุนการปลูกข้าวพันธุ์นี้ กระบวนการตั้งชื่อจึงมีความสำคัญเพื่อให้เป็นที่จดจำประทับใจ การตั้งชื่อต้องสื่อความหมาย คุณลักษณะของพันธุ์ข้าว จึงเป็นที่มาของชื่อ ข้าวดอกมะลิ 105 ชื่อแต่ละคำมีความหมายดังนี้ ข้าว หมายถึง สีขาวของเมล็ดข้าวสาร ดอกมะลิ หมายถึง ดอกมะลิซึ่งเป็นดอกไม้ไทย ที่มีปลูกกันอยู่ทั่วทุกครัวเรือนใช้สำหรับบูชาพระตัวเลข 105 (หนึ่งร้อยห้า) หมายถึงรวงที่105 ที่ถูกเก็บรวบรวม โดยนายสุนทร สีหะเนิน ข้าวหอมมะลิที่นิยมปลูกและบริโภคกันอย่างแพร่หลายคือพันธุ์ข้าวดอกมะลิ 105 และพันธุ์ กข.15 ความหอมของข้าวหอมมะลิ เกิดจากสารระเหยชื่อ 2-acetyl-1-pyrroline ซึ่งเป็นสารที่ระเหยหายไปได้ การรักษาความหอมของข้าวหอมที่ดีต้องเริ่มตั้งแต่ การเก็บเกี่ยว การเก็บรักษาข้าวเปลือกการสีข้าว และการเก็บรักษาข้าวที่สีเรียบร้อยแล้วการจะรักษาความหอมของข้าวเอาไว้ต้องพยายามหลีกเลี่ยงภาวะแวดล้อมที่ร้อน อบอ้าว และมีความชื้นสูง การตากแดดหรือใกล้สถานที่ที่ร้อนจัดเป็นเวลานานๆ เป็นสิ่งที่ควรหลีกเลี่ยงอย่างยิ่งสถานะที่เหมาะสมคือที่ที่มีอากาศค่อนข้างเย็นมีการถ่ายเทของอากาศดี ความชื้นไม่สูง ข้าวหอมใหม่ หมายถึง ข้าวหอมที่เพิ่งเก็บเกี่ยวมาได้สักระยะหนึ่ง และมีการดูแลรักษาอย่างดี ก่อนที่จะนำมาบริโภค ข้าวหอมใหม่ให้ความหอมขณะหุงต้ม ซึ่งเป็นคุณสมบัติพิเศษที่แตกต่างจากข้าวชนิดอื่นๆ นอกจากนี้ข้าวหอมที่หุงแล้ว ยังมีลักษณะนุ่มเหนียว มียาง เกาะตัวกันพอสมควร มีรสชาติอร่อยข้าวหอมที่เก็บไว้นานขึ้น (ข้าวเก่า) คือ ข้าวที่เก็บเกี่ยวมาแล้วเก็บไว้เป็น

เวลานาน 5-6 เดือนขึ้นไป ความหอมจะเจือจางลง รวมทั้งความนุ่มเหนียวลดลงด้วย เมื่อนำข้าวหอมนี้มาหุง จะต้องใช้ปริมาณน้ำมากขึ้นกว่าข้าวใหม่ ถึงแม้ความหอมจะลดน้อยลงไปแต่ยังคงมีรสชาติอร่อย เหมือนเดิม ส่วนความนุ่มนวลนั้น แม้จะลดลงบ้างเมื่อเทียบกับข้าว-หอมใหม่ แต่ก็ไม่รวนแข็งกระด้างเหมือนข้าวชนิดอื่น ๆ

นอกจากนี้ ข้าวหอมมะลิ ยังเป็นข้าวที่มีคุณภาพดีที่สุดและราคาแพงที่สุดของประเทศไทย เป็นที่นิยมบริโภคทั้งในประเทศ และต่างประเทศ สำหรับตลาดต่างประเทศ ผู้บริโภคที่มีฐานะดี มีกำลังซื้อสูง ปัจจุบันการขยายปริมาณการส่งออกมีคู่แข่งที่มากกว่าข้าวพันธุ์อื่น ๆ ปริมาณการส่งออกเพิ่มจาก 148,544 ตัน ประเทศที่เป็นลูกค้าข้าวหอมมะลิ ได้แก่ ฮองกง สิงคโปร์ สหรัฐอเมริกา คุณสมบัติที่ส่งให้ข้าวหอมมะลิเป็นข้าวคุณภาพสูง และข้าวเปลือกเรียวยาว ได้ขนาดมาตรฐานข้าวชั้นหนึ่ง เมื่อสีเป็นข้าวสารจะได้ข้าว เรียว ยาว ขาวใส เป็นเงาแกร่งและมีท้องไข่น้อย ถ้าเป็นข้าวสารก็มีกลิ่นหอมเมื่อหุงเป็นข้าวสุกก็จะรสชาติดี ข้าวหอมมะลิจัดเป็นข้าวที่มีมิโลสต่ำ คือ ประมาณ 12-18% ทำให้ข้าวสุกมีความอ่อนนุ่มนิ่มซึ่งที่ผู้บริโภคและผู้ประกอบการค้าข้าวนิยมเรียกโดยเพี้ยนมาจาก “ขาวดอกมะลิ” และมีชื่อเป็นทางการว่า “ขาวดอกมะลิ 105” ซึ่งมีความหมายว่า ประเภทข้าวขาว เพราะข้าวเปลือกมีสีขาว หรือสีฟาง และมีกลิ่นหอม คล้ายกลิ่นดอกมะลิสำหรับหมายเลข 105 นั้น ได้จาก ขั้นตอนการปรับปรุงพันธุ์

สถานการณ์การส่งออกข้าวหอมมะลิของประเทศไทย

เนื่องจากแนวโน้มทางการผลิตและการตลาดข้าวของไทย มีแนวโน้มที่สดใสเมื่อพิจารณาจากข้อมูลที่ได้จากกระทรวงพาณิชย์ และกรมการค้าระหว่างประเทศ จะพบว่า ตั้งแต่มีการกำหนดมาตรฐานการส่งออกข้าวหอมมะลิขึ้น ทำให้เกิดข้อแตกต่างของสินค้าข้าวที่ส่งออกไปยังต่างประเทศโดยในปัจจุบันประเทศไทยประสบปัญหาการแข่งขันอย่างมากกับประเทศผู้ผลิตรายอื่น ซึ่งประเทศคู่แข่งที่สำคัญของประเทศไทยที่จะกล่าวถึงมี 2 ประเทศสำคัญคือ

1. ประเทศจีน ตั้งแต่ปี 2503 เป็นต้นมาประเทศจีนมีสัดส่วนของการครองตลาดข้าวในตลาดโลกเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ โดยข้าวไทยที่เคยมีสัดส่วนในตลาดโลกนั้นลดน้อยลงเพราะจีนสามารถแย่งตลาดภูมิภาคแถบทวีปเอเชียไปจากไทยได้

2. เวียดนาม ประเทศเวียดนามเป็นคู่แข่งสำคัญของไทย โดยเวียดนามจะมีการกำหนดราคาส่งออกข้าวที่ต่ำกว่าการส่งออกของไทยและเริ่มแย่งตลาดจากไทยไปบางส่วน เช่น แอฟริกา มาเลเซีย สิงคโปร์ ได้หัน ได้หันมาซื้อข้าวจากเวียดนามเมื่อเปรียบเทียบราคาข้าวในตลาดโลกกับเวียดนามแล้ว เวียดนามจะมีราคาต่ำกว่ามาก

ดังนั้นแม้ไทยจะส่งออกเป็นที่ 1 ของโลกติดต่อกันหลายปีแต่สัดส่วนทางการค้าที่ลดลง เนื่องจากคู่แข่งชั้นมีสัดส่วนการส่งออกเพิ่มมากขึ้น ด้วยต้นทุนในการส่งออกของข้าวไทยนั้นไม่สามารถที่จะแข่งขันด้านราคากับประเทศที่มีต้นทุนต่ำกว่าได้ ทั้งนี้โดยที่ตลาดข้าวที่คู่แข่งได้แย่งไปนั้นเป็นข้าวคุณภาพชั้นกลาง และชั้นต่ำ ประเทศไทยจึงต้องปรับกลยุทธ์ทางการตลาดเพื่อสร้างตลาดข้าวในระดับที่สูงขึ้น และปัจจุบันเป็นที่รู้จักกันดีในชื่อของ ข้าวหอมมะลิ

ด้วยเหตุนี้การส่งออกข้าวหอมมะลิของประเทศไทยจึงมีสัดส่วนที่สูง ด้วยเหตุผลทางคุณภาพและมาตรฐานที่สูงกว่า ปัจจุบันมีประเทศคู่ค้าที่สำคัญได้แก่ ประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศจีนและประเทศฮ่องกง ที่นำเข้าข้าวหอมมะลิของไทย เรื่อยมานับตั้งแต่มีการกำหนดมาตรฐานการส่งออก โดยส่วนใหญ่จะนำเข้าข้าวหอมมะลิ 100% ชั้น 2 ดังข้อมูลในตารางที่ 5.3 และ 5.4 ซึ่งแสดงให้เห็นถึงมูลค่าการส่งออกข้าวหอมมะลิ ของไทยไปยังประเทศคู่ค้าที่สำคัญ และมูลค่าการส่งออกของข้าวหอมมะลิ 100% ชั้นสอง ของไทยไปยังประเทศคู่ค้าที่สำคัญ

ตารางที่ 5.3 มูลค่าการส่งออกข้าวหอมมะลิ ของไทยไปยังประเทศคู่ค้าที่สำคัญ

ประเทศ/ปี	2550	2551	2552	2553
1.สหรัฐอเมริกา	6,422.13	9,862.44	11,665.47	12,771.53
2.ฮ่องกง	4,031.97	4,925.24	5,706.64	5,250.15
3.จีน	4,240.12	3,916.17	3,692.30	3,912.27
4.โกตดิวัวร์	2,052.43	1,888.99	4,854.90	3,639.25
5.สิงคโปร์	2,281.25	3,023.86	3,454.40	3,274.71
6.แคนาดา	1,279.57	2,184.97	2,401.92	2,631.52
7.กานา	1,480.55	2,618.46	2,311.68	2,618.09
8.ออสเตรเลีย	1,001.67	1,921.78	2,231.15	2,199.31
9.มาเลเซีย	1,890.43	2,607.94	3,026.16	1,683.45

ที่มา : กระทรวงพาณิชย์

ตารางที่ 5.4 มูลค่าการส่งออกของข้าวหอมมะลิ 100% ชั้นสอง ของไทยไปยังประเทศคู่ค้าที่สำคัญ

ประเทศ/ปี	อเมริกา	จีน	ฮ่องกง
2544	3,819,475,216	3,322,814,880	3,139,742,026
2545	2,291,126,673	3,219,421,466	499,089,758
2546	4,101,921,487	3,226,225,734	1,380,419,025
2547	4,677,934,674	3,784,084,401	1,801,976,096
2548	4,850,146,063	4,308,017,415	1,737,843,912
2549	5,847,523,702	4,841,562,862	1,939,415,446
2550	5,707,516,109	3,511,523,528	2,190,349,637
2551	9,543,056,057	3,486,298,769	3,354,044,020
2552	11,199,757,423	3,687,165,757	3,914,411,030
2553	7,005,560,854	2,358,972,558	1,454,743,353

ที่มา : กระทรวงพาณิชย์

สถานการณ์การส่งออกข้าวหอมมะลิของประเทศไทยไปประเทศสหรัฐอเมริกา

สถานการณ์ข้าวของโลก การผลิต นับตั้งแต่ปี 2544 ปริมาณการผลิตข้าวของ ประเทศไทย ที่ส่งออกไปยังประเทศอเมริกานั้นเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ โดยมีมูลค่าการเติบโตคิดเป็นสัดส่วนเฉลี่ยร้อยละ 0.3 ต่อปี คิดเป็นมูลค่า 114 ล้านดอลลาร์ต่อปี โดยมีประเทศคู่แข่งกันในการส่งออกสินค้าคือ กัมพูชา อูรุกวัย ออสเตรเลีย และบราซิล ราคาข้าวของประเทศไทยทั้งข้าวคุณภาพสูง และข้าวคุณภาพกลาง เพิ่มขึ้นคิดเป็นร้อยละ 2-4 นับจากกลางเดือนมกราคมที่ผ่านมา เป็นผลมาจาก การสั่งซื้อข้าวเป็น จำนวนมากจากประเทศอินโดนีเซีย และกลุ่มประเทศทางตอนใต้ของทะเลทรายซาฮารา ทวีป แอฟริกา

สถานการณ์การส่งออก ข้าวในสหรัฐฯ เมื่อคิดตามมูลค่าเรียงตามลำดับ ประกอบด้วย เม็กซิโก ญี่ปุ่น ตุรกี แคนาดา เติ เวเนซุเอลา และอิรัก การนำเข้า ประเทศที่สหรัฐฯ นำเข้าข้าวตาม มูลค่าเรียงตามลำดับประกอบด้วย ไทย อินเดีย ปากีสถาน อิตาลี เวียดนาม สหรัฐอาหรับเอมิเรต และจีน ด้านปริมาณข้าวของสหรัฐอเมริกา นั้นเพิ่มปริมาณการผลิต เพิ่มขึ้นคิดเป็นร้อยละ 11 ของ ผลผลิตในปี 2551 และถึงแม้ว่าในปี 2552 จะมีการขยายพื้นที่เพาะปลูก เป็น 3.62 ล้านเอเคอร์ แต่ ผลผลิตกลับตกต่ำ อันเนื่องมาจากสภาวะอากาศร้อนจัดทางตอนใต้ของสหรัฐฯ

การบริโภค (domestic/residual use) อัตราการบริโภคภายในประเทศมีปริมาณเพิ่มมากขึ้น คิดเป็นร้อยละ 5 เมื่อเทียบกับในช่วงเดียวกันของปีก่อนของปี 2551 สำหรับราคาโดยเฉลี่ยเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง สหรัฐอเมริกาผลิตข้าวได้มากขึ้นแต่ใช้ทรัพยากรในการผลิตลดลง โดยในปี 2552 สหรัฐอเมริกาใช้เนื้อที่ในการผลิตข้าวลดลงแต่ได้ปริมาณข้าวเพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้จากสถิติพบว่าเพื่อให้ได้ผลิตข้าว 100 ปอนด์ สหรัฐอเมริกาใช้พื้นที่ในการผลิตในปี 2552 น้อยกว่าในปี 2544 ประมาณร้อยละ 9 โดยปัจจุบันสหรัฐอเมริกาใช้น้ำในการผลิตข้าวลดลง เพื่อให้ได้ผลผลิตข้าว 100 ปอนด์ สหรัฐอเมริกาใช้น้ำในการผลิตน้อยกว่าในปี 2544 ประมาณร้อยละ 15 ของการใช้น้ำในปี 2552 สหรัฐฯ ใช้พลังงานในการผลิตข้าวลดลง เพื่อให้ได้ผลผลิตข้าว 100 ปอนด์ สหรัฐอเมริกาใช้พลังงานในการผลิต ลดลงร้อยละ 20 ของการใช้พลังงานผลิตในปี 2552 ประเมินสถานการณ์การผลิตข้าวสหรัฐอเมริกาในอนาคตพบว่า การปลูกข้าวในประเทศสหรัฐอเมริกาอาจจะลดลงเนื่องจากเกษตรกรส่วนใหญ่ให้ความสนใจและหันไปปลูกข้าวโพดและถั่วเหลืองซึ่งได้ราคาดีกว่า ซึ่งเกษตรกรในพื้นที่ผลิตข้าวสำคัญของสหรัฐอเมริกาได้รับผลประโยชน์น้อยกว่าจากการปลูกข้าว เช่น ราคาข้าวจากการผลิตในรัฐเท็กซัสอยู่ในระดับที่ต่ำทุนไม่มีกำไรและไม่ขาดทุน ในขณะที่การผลิตฝ้ายจะได้กำไรถึงร้อยละ 144 ของมูลค่าการลงทุน ในรัฐมิสซูรีการผลิตถั่วเหลืองและข้าวโพดสามารถให้ผลกำไรสูงกว่าข้าวประมาณ 50 เหรียญดอลล่าสหรัฐ ต่อเอเคอร์ และ 100 เหรียญดอลล่าสหรัฐ ต่อเอเคอร์ตามลำดับ เงื่อนไขเหล่านี้เป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ผู้ผลิตข้าวหลายๆรายหันไปผลิตสินค้าเกษตรอื่นที่ทำเงินแทน (กรมการค้าระหว่างประเทศ, 2553)

สหรัฐอเมริกานำเข้าข้าว จากทั่วโลกเป็นจำนวนมาก ในปี 2551 นำเข้า 588.28 ล้านเหรียญสหรัฐ เพิ่มขึ้นร้อยละ 8 ของมูลค่าการนำเข้าข้าวเทียบกับปี 2550 และในเดือนมกราคม-กุมภาพันธ์ 2552 สหรัฐอเมริกานำเข้าข้าว จากทั่วโลก คิดเป็นมูลค่า 98.99 ล้านเหรียญสหรัฐ เพิ่มขึ้นร้อยละ 17.06 ของมูลค่าการนำเข้าในช่วงเดียวกันของปี 2551 การนำเข้าดังกล่าวถือเป็นสัดส่วนร้อยละ 33.71 ของการนำเข้าในหมวดธัญพืช ข้าวที่จำหน่ายในสหรัฐอเมริกาประกอบด้วย ข้าวเมล็ดยาว (long grain) ข้าวหอมมะลิ (Hom Mali or Jasmine) ข้าวบาตมาติ (Basmati และข้าวพิเศษอื่นๆ) ข้าวเป็นสินค้าที่สหรัฐอเมริกานำเข้าจากไทยสูงเป็นอันดับ 1 โดยคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 74.82 ของการนำเข้า สหรัฐอเมริกานำเข้าข้าวจากไทยในปี 2551 มูลค่า 364.68 ล้านเหรียญ เพิ่มขึ้นร้อยละ 8.8 ของการนำเข้าในปี 2550 และ ในเดือนมกราคม-กุมภาพันธ์ 2553 นำเข้าจากไทย 74.82 ล้านเหรียญสหรัฐ เพิ่มขึ้นจากปี 2552 ในช่วงเดียวกันประมาณร้อยละ 34.94 ของมูลค่าการนำเข้า โดยเมื่อเปรียบเทียบปริมาณที่นำเข้า ณ เมืองท่าต่างๆ การนำเข้านั้นจะผ่านเมืองท่านครลอสแอนเจลิสเป็นอันดับหนึ่ง ร้อยละ 39.70 ของปริมาณการนำเข้า ณ เมืองท่าต่างๆ ทั้งหมด รองลงมาคือนครนิวยอร์ก ร้อยละ 21.63 ของปริมาณการนำเข้า ณ เมืองท่าต่างๆ ทั้งหมด ซานฟรานซิสโก ร้อยละ

19.29 ของปริมาณการนำเข้า ณ เมืองท่าต่างๆ ทั้งหมด เมืองซีแอตเทิล ร้อยละ 5.17 ของปริมาณการนำเข้า ณ เมืองท่าต่างๆ ทั้งหมด เมืองบัลติมอร์ ร้อยละ 4.41 ของปริมาณการนำเข้า ณ เมืองท่าต่างๆ ทั้งหมด และเมืองสะพานา ร้อยละ 3.27 ของปริมาณการนำเข้า ณ เมืองท่าต่างๆ ทั้งหมด ตามลำดับ (กรมการค้าระหว่างประเทศ, 2553)

สหรัฐอเมริกาสามารถผลิตข้าวในประเทศได้ด้วย โดยผลิตได้ทั้งข้าวเมล็ดยาว ข้าวญี่ปุ่น เมล็ดสั้นและข้าวโอตาลีเยน โดยมีกำลังการผลิตข้าวได้มากถึง 19 พันล้านปอนด์/ปี บนพื้นที่มากกว่า 2 ล้านเอเคอร์ ซึ่งคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 50 ของตลาดข้าวทั้งหมดในสหรัฐอเมริกา ซึ่งรัฐที่มีกำลังการผลิตข้าวที่สำคัญ ได้แก่ Arkansas, California, Louisiana, Mississippi, Missouri ซึ่งในขณะนี้ สหรัฐอเมริกาได้พัฒนาพันธุ์ข้าวหอมมะลิเพื่อจัดจำหน่าย โดยใช้ชื่อว่า Texas Jasmine Rice และได้พัฒนาพันธุ์ข้าวหอมมะลิ ชื่อ Jazzman ซึ่งเป็นข้าวที่มีความหอมใกล้เคียงกับข้าวหอมมะลิไทยและมีความทนทานต่อโรคสูง ตลอดจนผลผลิตต่อไร่สูงกว่าการผลิตข้าวหอมมะลิเกือบ 3 เท่า และมียาจำหน่าย ประมาณ 52 เซ็นต์ต่อปอนด์ (กรมการค้าระหว่างประเทศ, 2553)

อย่างไรก็ดี เมื่อได้มีการตรวจสอบคุณภาพแล้ว พบว่า ขนาดเมล็ดข้าวก่อนหุงมีความสั้นและขุ่นกว่าข้าวหอมมะลิของไทย และเมื่อหุงพบว่าความหอมของข้าวน้อยกว่าข้าวหอมมะลิ ทั้งนี้เมื่อทดลองรับประทานจะพบว่ารสชาติมีความแตกต่าง ไม่นุ่มนวลและหอมดังเช่นข้าวหอมมะลิ ในอดีตข้าวหอมมะลิมีอัตราส่วนแบ่งทางการตลาดค่อนข้างสูง เพราะผู้บริโภคส่วนใหญ่ที่อาศัยในประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นประชากรที่มาจาก South East Asia เวียดนามและจีน มีวัฒนธรรมในการบริโภคข้าวเป็นหลัก ตลอดจนคุณภาพของข้าวหอมมะลิจากไทยเป็นที่เลื่องชื่อ จึงทำให้ข้าวหอมมะลิสามารถจำหน่ายได้ดีในกลุ่มคนเหล่านั้น อย่างไรก็ตามในปัจจุบันตลาดข้าวเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงทั้งในเรื่องคู่แข่งและความต้องการในการบริโภคทำให้ผู้นำเข้าหลายรายเริ่มหันมานำเข้าสินค้าที่มีลักษณะใกล้เคียงหรือสินค้าที่สามารถทดแทนข้าวหอมมะลิ (กรมการค้าระหว่างประเทศ, 2553)

จึงพอสรุปสถานการณ์ได้ว่า ข้าวหอมมะลิไทยมีกำลังการผลิตในประเทศไทยค่อนข้างน้อยเมื่อเทียบกับข้าวไทยสายพันธุ์อื่นที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน เช่น ข้าวปทุมฯ จากความคล้ายคลึงกันทำให้ข้าวปทุมฯ เริ่มเข้ามาแย่งชิงส่วนแบ่งทางการตลาดของข้าวหอมมะลิ โดยใช้ชื่อในการส่งออกเช่นเดียวกับข้าวหอมมะลิแต่จำแนกคุณภาพเป็นคุณภาพระดับรองลงมา ซึ่งประเด็นดังกล่าวทำให้ผู้นำเข้าบางรายเข้าใจผิดว่าข้าวปทุมฯ เป็นข้าวหอมมะลิ แต่แท้จริงแล้วคุณภาพไม่ดีเทียบเท่าของเดิม เนื่องจากขาดคุณสมบัติในเรื่องความหอมและความเหนียวนุ่ม การเก็บรักษาข้าวหอมมะลิให้มีกลิ่นหอมนาน จำเป็นต้องเก็บรักษาสินค้าไว้ที่อุณหภูมิ 5 องศาเซลเซียส ข้าวหอมมะลิของไทยเป็นข้าวที่มีเอกลักษณ์และมีชื่อเสียงอยู่แล้ว ดังนั้นหากมีการควบคุมคุณภาพสินค้าจากต้นทาง

ประกอบการสร้างภาพลักษณ์ในสหรัฐอเมริกา จะกระตุ้นการส่งออกมากขึ้น ผู้นำเข้ารายเล็กและรายกลางจำนวนมากในสหรัฐอเมริกาคงจะช่วยสร้างการจำแนกของข้าวหอมมะลิไทยให้มีอิทธิพลในตลาดสหรัฐอเมริกา มากกว่าผู้ซื้อรายใหญ่ๆ ผู้บริโภครุ่นใหม่และกลุ่มผู้บริโภคที่ห่วงใยสุขภาพเริ่มให้ความสนใจในการบริโภคข้าวหอมมะลิเพิ่มมากขึ้น การขยายตัวของร้านอาหารไทยมีแนวโน้มสูงขึ้น จึงเป็นโอกาสที่ดีในการใช้เครือข่ายร้านอาหารไทยประชาสัมพันธ์ข้าวหอมมะลิ โอกาสในการขยายตัวเข้าสู่ธุรกิจร้านอาหารแบบฟู้ดเซอร์วิส ซึ่งใช้ข้าวเป็นจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็นร้านอาหารชาติใดก็ตามและอาหารไทยกำลังเป็นที่นิยมอย่างต่อเนื่องแต่ด้วย ด้วยคุณภาพและราคาของข้าวหอมมะลิไทย มีราคาสูงขึ้น ทำให้ผู้นำเข้า หรือผู้ประกอบการร้านอาหารบางรายที่สนใจในเรื่องราคา อาจหันไปบริโภคข้าวชนิดอื่นที่มีคุณภาพทดแทนกันได้ แต่มีราคาขอมเยกกว่า เช่น ข้าวเมล็ดยาวจากจีนผสมข้าวหอมมะลิไทยหรือข้าวปทุมฯ มีความร่วนซุยมากกว่า แต่ทว่ายังคงมีกลิ่นหอม

ปัจจุบันนี้ ข้าวเมล็ดยาวและข้าวบาสมาดิมีวางจำหน่ายอย่างแพร่หลายในซูเปอร์มาร์เก็ตหรือร้านสะดวกซื้อ ทำให้ง่ายต่อการการบริโภคของผู้ซื้อปลายทางข้าวหอมมะลิไทยส่วนใหญ่มีจำหน่ายที่ร้านแบบ Oriental Store เป็นหลัก แต่ซูเปอร์หรือร้านสะดวกซื้อของสหรัฐอเมริกายังไม่เป็นที่แพร่หลายมากนัก อย่างไรก็ตามร้านค้าระดับสูงบางร้านก็เริ่มนำข้าวหอมมะลิไทยมาวางจำหน่ายในชั้นบ้างแล้ว ข้าวหอมมะลิไทยเป็นข้าวที่คนส่วนใหญ่รู้จัก แต่คนส่วนใหญ่ไม่เป็นผู้บริโภคที่จงรักภักดีในตราสินค้า เหมือนผู้บริโภคข้าวบาสมาดิ ทำให้มีโอกาสสูญเสียส่วนแบ่งทางการตลาดได้ง่ายมาก ปัญหาอัตราความผันผวนของอัตราแลกเปลี่ยนและค่าระวางเรือที่สูงขึ้น ทำให้ผู้นำเข้าข้าวบางรายชะลอการนำเข้าจากประเทศไทย แต่หันไปนำเข้าสินค้าจากประเทศคู่แข่งชั้นรายอื่นๆ (กรมการค้าระหว่างประเทศ,2553)

ข้าวหอมมะลิจจะมีปริมาณการส่งออกมายังตลาดสหรัฐอเมริกาเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ผู้นำเข้ารายใหญ่ เช่น Costco นิยมนำเข้าข้าวหอมมะลิจากไทยเป็นจำนวนมาก โดยซื้อจากผู้ประกอบการไทยในราคาที่ค่อนข้างต่ำ (Low margin-high quantity) ซึ่งปัจจัยดังกล่าวจะมีผลต่อการควบคุมคุณภาพข้าวหอมมะลิในอนาคต นอกจากนี้แล้วซูเปอร์มาร์เก็ตรายใหญ่ที่สั่งซื้อข้าวหอมมะลิจากไทยนำไปใส่บรรจุภัณฑ์ภายใต้ยี่ห้อของตนเองและจำหน่ายในราคาที่ไม่แพงนัก ทำให้ข้าวหอมมะลิไทยขาดความเป็นเอกลักษณ์และขาดความเป็น Brand Identity เพื่อป้องกันปัญหาดังกล่าวผู้ประกอบการไทยควรให้ความสำคัญกับผู้นำเข้าขนาดกลางและขนาดเล็กควบคู่กันไปด้วย เพราะกลุ่มเหล่านี้อย่างน้อยจะช่วยพยุงความเป็นข้าวหอมมะลิของไทยอยู่ ทำให้ข้าวไทยเป็นสินค้าที่มีราคาสูงมีคุณภาพดีเชื่อถือได้ดังเช่นในอดีตที่ผ่านมา

นอกจากนี้ ข้าวปทุมฯ ที่มีลักษณะใกล้เคียงกับข้าวหอมมะลิถูกนำมาจัดจำหน่ายให้กับประเทศใกล้เคียงอย่างจีนในราคาที่ไม่แพงมาก จีนจะซื้อข้าวปทุมจากไทยและนำไปผสมผสานกับข้าวเมล็ดยาวของจีน (local long grain rice) เพื่อลดกลิ่นหอมของข้าวไทยลงและเพื่อลดต้นทุนการผลิต ข้าวดังกล่าวเมื่อถูกผสมผสานเรียบร้อยแล้วจะถูกนำมาใส่ในบรรจุภัณฑ์และจัดจำหน่ายทั้งภายในประเทศจีนและส่งออกยังต่างประเทศในราคาที่ไม่แพง จากสถิติการนำสินค้าเข้าข้าวของสหรัฐอเมริกาในช่วงเดือนมกราคม-กุมภาพันธ์ 2010 พบว่าสหรัฐอเมริกาเริ่มหาแหล่งอุปทานอื่นมาทดแทนแหล่งเดิม มีการนำเข้าจากเวียดนามเพิ่มสูงขึ้น ดังนั้นเพื่อรักษาส่วนแบ่งทางการตลาดของไทย ซึ่งปัจจุบันมีประมาณร้อยละ 75.58 จากสัดส่วนตลาดการนำเข้าข้าวทั้งหมดของสหรัฐอเมริกา ไทยควรเร่งสร้าง Brand Awareness และนำเสนอวิธีการส่งเสริมการขายใหม่ๆ เพื่อเพิ่มยอดการนำเข้าต่อไป (กระทรวงพาณิชย์, 2554)

สถานการณ์การส่งออกข้าวหอมมะลิของประเทศไทยไปประเทศจีน

การผลิตข้าวของจีนแบ่งเป็น 3 ฤดู คือ Early Crop Rice และ Late Crop Rice ปลูกในภาคกลางและภาคใต้ของจีน มีผลผลิตรวมกันเป็นร้อยละ 36 ของผลผลิตข้าวของจีนในแต่ละปี ในขณะที่ Middle/Single Crop Rice ซึ่งเป็นข้าวเมล็ดสั้นที่ปลูกในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคกลางของจีน มีผลผลิตประมาณร้อยละ 64 ของผลผลิตข้าวรวมทั้งหมด โดยในปี 2552 จีนผลิตข้าวได้ 135.1 ล้านตัน เพิ่มขึ้นจากปี 2552 ประมาณ 4.9 ล้านตัน (เพิ่มขึ้นร้อยละ 4) ซึ่งเป็นผลผลิตที่มากเป็นประวัติการณ์นับตั้งแต่ปี 2543 เป็นต้นมา โดยผลผลิตเฉลี่ยต่อเฮกตาร์เพิ่มขึ้นจากปีก่อนร้อยละ 3 คาดการณ์ว่าในปี 2553 จีนจะผลิตข้าวได้ 134.4 ล้านตัน ทั้งนี้ รัฐบาลจีนได้ประกาศว่าในปี 2552 จีนผลิตธัญพืชได้รวมกัน 528.5 ล้านตัน เพิ่มขึ้นจากปีก่อน 27 ล้านตัน โดยผลผลิตข้าวเปลือกมีสัดส่วนร้อยละ 36-38 ของผลผลิตธัญพืชทั้งหมด ปี 2552 จีนมีความต้องการบริโภคข้าว 129.3 ล้านตัน เพิ่มขึ้นจากปีก่อน 1.85 ล้านตัน คิดเป็น 1.45% คาดว่าในปี 2553 จะมีความต้องการบริโภคข้าวจำนวน 131.85 ล้านตัน อย่างไรก็ตาม ปริมาณผลผลิตข้าวที่เพิ่มขึ้น ในอัตราที่สูงกว่าความต้องการบริโภคข้าวที่เพิ่มขึ้น ทำให้สต็อกข้าวปลายปีของจีนในปี 2552 มีปริมาณ 42.84 ล้านตัน และคาดว่าในปี 2553 จะมีสต็อกข้าวปลายปีประมาณ 44.44 ล้านตัน

จีนเป็นประเทศผู้ส่งออกข้าวสุทธิ และเป็นประเทศที่มีบทบาทสำคัญต่อการค้าข้าวในตลาดโลก เนื่องจากผลผลิตและความต้องการบริโภคข้าวของจีนมีสัดส่วนกว่าร้อยละ 30 ของผลผลิตและการบริโภคข้าวของโลก โดยมีปริมาณการส่งออกข้าวปีละประมาณ 0.9-1.3 ล้านตัน ขึ้นกับปริมาณผลผลิตของประเทศ ในขณะที่ปริมาณการนำเข้าปีละประมาณ 0.3-0.6 ล้านตัน รัฐบาลจีนให้ความสำคัญต่อการผลิตและการค้าข้าวของประเทศ เนื่องจากผลผลิตข้าวมีสัดส่วนมากกว่า 1 ใน 3 ของผลผลิตธัญพืชทั้งหมดของจีน และเป็นอาหารหลักของประชากรในภาคกลาง

และภาคใต้ของจีน ที่ต้องมีการเปิดตลาดให้มีการนำเข้าภายใต้ระบบโควตาภาษี รวมทั้งมีประชากรที่เกี่ยวข้องกับการผลิตและการตลาดข้าวหลายร้อยล้านคน

รัฐบาลจีนเริ่มดำเนินมาตรการสนับสนุนด้านการผลิตและการตลาดข้าวอย่างจริงจังตั้งแต่ปี 2004 เพื่อขยายผลผลิตการเกษตรและเพิ่มรายได้ให้แก่เกษตรกร โดยรัฐบาลกลางจะกำหนดเป้าหมาย นโยบาย และแผนงานหลัก ส่วนรัฐบาลท้องถิ่นจะเป็นผู้กำหนดแผนปฏิบัติการในพื้นที่ มาตรการที่ดำเนินการได้แก่ การให้การอุดหนุนปัจจัยการผลิต การอุดหนุนด้านการเงิน และสินเชื่อ ดอกเบี้ยต่ำให้แก่เกษตรกร ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรรายย่อย รวมทั้งการรับซื้อผลผลิตตามราคาขั้นต่ำ ที่รัฐบาลกำหนด อันทำให้หน่วยงานของรัฐเป็นผู้รับซื้อผลผลิตเกษตรรายใหญ่ของประเทศ

นอกจากนี้ ในปี 2551 รัฐบาลกลางของจีนได้กำหนดนโยบายปฏิรูปการเกษตรยุคใหม่ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตของภาคเกษตร รวมทั้งข้าว ซึ่งปัจจุบัน จีนมีประชากรในชนบทที่ประกอบอาชีพในด้านการเกษตรประมาณ 750 ล้านคน โดยมีมาตรการที่สำคัญคือ อนุญาตให้เกษตรกรโอนสิทธิหรือรับโอนสิทธิการถือครองและทำการเกษตรในที่ดินการเกษตรตามความสมัครใจ การสร้างความสมดุลระหว่างเมืองและชนบท ด้วยการพัฒนาอุตสาหกรรม สร้างสาธารณูปโภค การให้บริการแก่ชุมชน และการสร้างงาน ทั้งในเมืองและชนบทควบคู่กันไป โดยจะเน้นการพัฒนาแรงงาน เพื่อช่วยให้เกษตรกรสามารถเปลี่ยนอาชีพเข้าไปทำงานในเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพ การพัฒนาความปลอดภัยด้านอาหาร ด้วยการพัฒนาการเกษตรสมัยใหม่ที่เป็นระบบทันสมัยแบบอุตสาหกรรม รวมทั้งยกระดับรายได้และการครองชีพของเกษตรกร โดยกำหนดยกระดับรายได้ของเกษตรกรในปี 2553 ให้เพิ่มขึ้นเป็น 1,200 เหรียญสหรัฐต่อคนต่อปี โดยในปี 2551 ประชากรในชนบทมีรายได้เฉลี่ยเพียง 687 เหรียญสหรัฐต่อคนต่อปี

จีนกำหนดให้มีการนำเข้าข้าวตามระบบโควตาภาษี โดยข้าวที่นำเข้าภายใต้โควตาเสียภาษีร้อยละ 1 สำหรับข้าวที่นำเข้าส่วนที่เกินจากโควตาที่รัฐบาลกำหนด จะเสียภาษีนำเข้าในอัตราร้อยละ 65 ในปี 2552 จีนกำหนดให้มีโควตาการนำเข้าข้าว 5.32 ล้านตัน ในจำนวนนี้เป็นโควตาการนำเข้าข้าวเมล็ดสั้น และข้าวเมื่อยาว ชนิดละ 2.66 ล้านตันเท่ากัน ซึ่งประมาณครึ่งหนึ่งของข้าวที่นำเข้าในแต่ละปี จะนำเข้าโดยวิสาหกิจที่รัฐบาลจีนเป็นเจ้าของ จีนเป็นประเทศผู้ซื้อสำคัญของข้าวไทย โดยเฉพาะข้าวหอมมะลิ จากสถิติของกรมการค้าต่างประเทศปี 2552 ไทยส่งข้าวไปจีนรวม 0.25 ล้านตัน เป็นข้าวหอมมะลิ 100% ชั้น 2 จำนวน 0.165 ล้านตัน (คิดเป็นร้อยละ 66 ของปริมาณข้าวที่ส่งออกไปจีนทั้งหมด) ซึ่งลดลงจากปี 2550 ที่ไทยส่งออกข้าวไปจีนทั้งหมด 0.462 ล้านตัน และเป็นข้าวหอมมะลิ 100% ชั้น 2 จำนวน 0.216 ล้านตัน ทั้งนี้เนื่องจากในปี 2551 ราคาข้าวในตลาดโลก รวมทั้งข้าวไทยมีแนวโน้มสูงขึ้นมาก ประกอบกับภาวะวิกฤตเศรษฐกิจการเงินในช่วงครึ่งหลังของปี ทำให้ความต้องการบริโภคและการนำเข้าข้าวของจีนลดลง

ในปี 2552 ข้าวหอมมะลิของไทยที่จำหน่ายในจีน เป็นข้าวที่นำเข้ามาบรรจุหีบห่อในจีน ทำให้ผู้ค้าชาวจีนมีโอกาสนำเข้าเมล็ดข้าวชนิดอื่นที่มีคุณภาพต่ำกว่ามาผสม (เพื่อลดต้นทุน) และจำหน่ายในแบรนด์ของตน ทำให้ผู้บริโภคชาวจีนไม่รู้ถึงคุณภาพและรสชาติที่แท้จริงของข้าวหอมมะลิไทย และผู้ส่งออกไทยขาดโอกาสทางการตลาดในการสร้างแบรนด์ข้าวหอมมะลิของตนในจีน จึงควรสนับสนุนให้มีการส่งออกข้าวหอมมะลิไทยที่บรรจุหีบห่อ และใช้ตราสัญลักษณ์ของไทยที่แท้จริง รวมทั้งสร้างความหลากหลายของผลิตภัณฑ์ข้าวไทยที่ส่งมาจำหน่ายในจีน เพื่อให้สามารถรุกขยายตลาดข้าวไทยในจีนได้ในระยะยาว (กรมการค้าระหว่างประเทศ, 2553)

ในปี 2552 ประเทศจีนสามารถเพาะปลูกข้าวภายในเองได้ถึง 530,800 ล้านกิโลกรัม หรือ 530.8 ล้านตัน เพิ่มขึ้นจากปี 2551 ร้อยละ 0.4 ของข้าวที่ผลิตได้ส่วนใหญ่ใช้บริโภคภายในประเทศเป็นหลัก ตัวเลขจากศุลกากรแห่งประเทศจีนแจ้งว่าในปี 2552 ที่ผ่านมามีประเทศจีนส่งออกข้าวรวมทั้งสิ้น 784,005 ตัน เทียบกับการส่งออกเมื่อปี 2551 จำนวน 969,158 ตัน ลดลงร้อยละ 19.1 ในขณะที่เดียวกันการนำเข้าข้าว ธัญพืช และแป้ง เมื่อปี 2552 ที่ผ่านมามีการนำเข้าทั้งหมดรวม 3.15 ล้านตัน ข้าวไทยที่จำหน่ายในมณฑลฟูเจี้ยนส่วนใหญ่คือข้าวหอมมะลิ สินค้าส่วนมากกระจายมาจากผู้นำเข้าที่มณฑลกว่างตุง และมีบางส่วนนำเข้าจากประเทศไทยโดยตรงยังท่าเรือเมืองเซี่ยเหมิน และถูกจำหน่ายต่อไปในเมืองโก๋ลี้เคียง เมื่อปี 2551 มีการนำเข้าจากประเทศไทยประมาณ 15,000 ตัน ลดลงจากปี 2550 ประมาณ ร้อยละ 40 และ ปี 2552 เนื่องจากราคาข้าวหอมมะลิไทยยังมีราคาสูง ส่งผลให้ผู้นำเข้าชะลอการนำเข้าข้าวจากไทย ปริมาณการนำเข้าข้าวไม่ถึง 15,000 ตัน ข้าวไทยที่จำหน่ายในจีนส่วนใหญ่จะทำตลาดโดยผู้ซื้อชาวจีน ส่วนใหญ่จะกระจายไปยังตลาดขายส่งข้าวและช่องทางขายปลีกหลักยังอยู่ที่ร้านขายข้าวสารในตลาดสด ร้านขายของชำใกล้ย่านที่อยู่อาศัย และซูเปอร์มาร์เก็ตในห้างสรรพสินค้าตามลำดับ

ผู้บริโภคข้าวหอมมะลิไทยในจีนแบ่งเป็น 2 กลุ่มคือ ผู้บริโภคชายแรกได้แก่ผู้ที่มีฐานะดีมีรายได้สูง เนื่องจากข้าวหอมมะลิไทยที่จำหน่ายในจีนราคาสูงกว่าข้าวที่ผลิตได้ในจีนเกือบเท่าตัว ส่วนผู้บริโภคชายที่สองคือกลุ่มร้านอาหาร ภัตตาคารที่มีกลุ่มเป้าหมายเป็นลูกค้าระดับบน เนื่องจากประเทศจีนสามารถผลิตข้าวได้เองขณะเดียวกันรัฐบาลก็มีนโยบายควบคุมราคาขายปลีกข้าวสารในตลาด ทำให้ ข้าวสารจีนราคาไม่สูงนัก ในขณะที่ข้าวสารในต่างประเทศขึ้นราคา ข้าวสารจีนในตลาดก็ไม่มีกรปรับขึ้นราคาแต่อย่างใด ในขณะเดียวกันหน่วยงานเกษตรของจีนในแคว้นมณฑลยังได้ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาพันธุ์ข้าว และพัฒนาการเพาะปลูกและเก็บข้าวสาร ทำให้ข้าวสารที่ผลิตในประเทศมีคุณภาพดีรสชาติอร่อยเป็นที่ยอมรับและต้องการของผู้บริโภค ภายในประเทศ ข้าวหอมมะลิไทยราคาขายส่งในตลาดประมาณ กิโลกรัมละ 8-10 หยวน (20-25 บาทโดยประมาณ)

ราคาขายปลีกประมาณ กิโลกรัมละ 9- 12 หยวน (45-60 บาทโดยประมาณ) ข้าวไทยในตลาดจีนยังไม่มีคู่แข่งจากต่างประเทศ คู่แข่งที่สำคัญคือข้าวที่ผลิตในจีนที่มีราคาถูกและมีคุณภาพดี

ในปี 2553 ข้าวในโควตานิยามนำเข้าลดเหลือ 0 % แต่ไม่ได้มีผลต่อการนำเข้าข้าวมากนัก เนื่องจากมีการนำเข้าข้าวในโควตาเรียกเก็บภาษีนำเข้าเพียง 1 % เท่านั้น ปัญหาการนำเข้าข้าวในปัจจุบันคือราคาข้าวสารที่สูงขึ้น ทำให้ผู้นำเข้าลดการนำเข้าลง เพราะราคาข้าวสูงส่งผลให้การทำตลาดในจีนยากกว่าที่ผ่านมา ข้าวหอมมะลิไทยมีความโดดเด่นในตัวสินค้า เป็นที่ต้องการของผู้บริโภคชาวจีน แต่ในปัจจุบันข้าวไทยมีราคาสูงขึ้น ซึ่งเมื่อเทียบกับข้าวคุณภาพดีที่ผลิตได้ในจีนแล้ว ข้าวไทยยังมีราคาสูงกว่ามาก ในขณะที่เดียวกันมีนักธุรกิจที่ไม่ซื่อสัตย์จำหน่ายปลอมปน ทำให้ผู้บริโภคขาดความมั่นใจในการเลือกซื้อข้าวหอมมะลิจากไทย และมีผู้บริโภคจำนวนมากที่เข้าใจผิดคิดว่าข้าวหอมมะลิไทยคุณภาพไม่มีเท่าที่ผ่านมา

สถานการณ์การส่งออกข้าวหอมมะลิของประเทศไทยไปประเทศฮ่องกง

ฮ่องกงถือเป็นตลาดข้าวหอมมะลิ ที่สำคัญของไทย ทั้งนี้เป็นเพราะเกือบร้อยละ 70 ของข้าวหอมมะลิที่ขายในฮ่องกงในร้านขายปลีกแล้วแต่เป็นข้าวหอมมะลิจากประเทศไทย รองลงมาได้แก่ข้าวจากประเทศ เวียดนาม จีน ออสเตรเลีย สหรัฐอเมริกา ตามลำดับ โดยสำหรับในประเทศฮ่องกงแล้วนั้นจะมีปริมาณการบริโภคข้าวเฉลี่ยในแต่ละปีที่ 48-5 กก.ต่อคนต่อปีด้วยลักษณะภูมิประเทศของฮ่องกงนั้นไม่สามารถผลิตข้าวได้เองแต่นำเข้าจากต่างประเทศทั้งหมด ประมาณ 300,000-340,000 ตันต่อปี โดยการนำเข้าส่วนใหญ่จะนำเข้าเพื่อบริโภคภายในประเทศ ร้อยละ 95 โดยที่เหลือจะส่งออกไปมาเก๊าและประเทศที่มีชาวฮ่องกงอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก เช่น แคนาดา จีน และสหรัฐอเมริกา และด้วยคุณลักษณะของข้าวไทยที่มีเอกลักษณ์เฉพาะทำให้สินค้าข้าวของไทยเป็นที่นิยมและติดตลาดอยู่ในประเทศฮ่องกงประกอบกับกำลังซื้อของประชากรในประเทศฮ่องกงนั้นค่อนข้างสูงดังนั้นราคาจึงไม่ได้เป็นอุปสรรคหลักในการตัดสินใจซื้อ

หากพิจารณาสถิติการส่งออกย้อนหลังของประเทศไทยจะพบว่า ในช่วงที่เกิดวิกฤติข้าวเดือนเมษายน ปี 2551 ที่ข้าวมีราคาแพงมากโดยเฉพาะข้าวหอมมะลิจากไทยฮ่องกงขอให้ไทยรับประกันการส่งข้าวและได้ทำความตกลงกับรัฐบาลจีนในการส่งข้าวให้อย่างต่อเนื่องเพื่อป้องกันการขาดแคลน แต่ข้าวจากจีนก็ยังไม่เป็นที่นิยมและติดตลาดฮ่องกง แม้ว่าราคาจะถูกกว่าในขณะที่ข้าวจากประเทศเวียดนามนั้นค่อยๆขยายส่วนแบ่งการตลาดขึ้นเรื่อยๆ โดยข้าวที่ขายในประเทศฮ่องกง จะเน้นสัญลักษณ์ของประเทศไทยที่เป็นรูปช้าง รูปวัด โดยนับตั้งแต่ปี 2546 ฮ่องกงได้ยกเลิกข้อกำหนดในการนำเข้าข้าวปล่อยให้ราคาข้าวจำนวนผู้ประกอบการข้าวนั้นเป็นไปตามลักษณะของกลไกทางการตลาดอย่างเสรี ผู้ประกอบการจึงเพิ่มขึ้นจาก 50 ราย เป็น 103 รายในปัจจุบันโดยคงไว้

ซึ่งบางมาตรการสำคัญเพื่อประกันปริมาณข้าวสำรองให้เพียงพอต่อความต้องการบริโภคของคนในประเทศ

5.3 นโยบายข้าวในประเทศไทย

สำหรับประเทศไทยในฐานะผู้ผลิตข้าวรายใหญ่ของโลก การควบคุมปริมาณการผลิต และการควบคุมมาตรฐานต่างๆ ในการผลิตข้าวเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งเพราะเกี่ยวเนื่องโดยตรงกับความเป็นอยู่ของเกษตรกร โดยเฉพาะรัฐบาลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการออกนโยบายเพื่อช่วยเหลือและส่งเสริมให้เกิดประสิทธิภาพในตลาดภายในและภายนอกประเทศ โดยในส่วนนี้จะกล่าวถึงนโยบายที่ได้มีการใช้และผลกระทบต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเกี่ยวกับสินค้าข้าวทั้งที่กำลังดำเนินการอยู่และเคยได้ใช้นโยบายไป ซึ่งนโยบายด้านราคาและการตลาดข้าวในประเทศไทยที่จะกล่าวถึงจะรวมถึงนโยบายที่มีผลกระทบต่อการค้าข้าวระหว่างประเทศเข้าไว้ด้วย ดังนี้

5.3.1 นโยบายด้านราคาและการตลาดข้าว

1. การพยุงหรือประกันราคา คือ การประกันว่าราคาควรจะอยู่ ณ จุดไหนจึงจะเหมาะสมกับสถานการณ์ในประเทศ และก่อให้เกิดประโยชน์แก่เกษตรกร ผู้บริโภคภายในประเทศ และผู้ส่งออก ซึ่งราคานั้นอาจสูงหรือต่ำกว่าราคาตลาดก็ได้ ถ้าต่ำกว่าราคาตลาดมักเรียกว่าราคาประกัน แต่ถ้าสูงกว่าราคาตลาดมักเรียกว่าการพยุงราคา ผลของนโยบายดังกล่าวหากได้รับความสำเร็จ คือ รักษาระดับราคาได้สูงกว่าราคาตลาดจะมีผลที่ตามมาได้แก่ การที่เกษตรกรจะได้รับราคาที่สูงขึ้น มีรายได้เพิ่มมากขึ้นตามปริมาณสินค้าที่ตนผลิตออกจำหน่ายสำหรับผู้บริโภคก็จะต้องจ่ายเงินซื้อสินค้านั้นแพงขึ้นกว่าราคาที่ควรจะเป็น และสุดท้ายเกษตรกรก็จะผลิตสินค้านั้นมากขึ้น รัฐบาลจะต้องเข้ามาแก้ไขด้วยการเข้ามารับซื้อสินค้า

2. การจ่ายเงินชดเชยให้กับเกษตรกร คือ การที่รัฐบาลจ่ายเงินชดเชยให้กับเกษตรกรผู้ผลิตเท่ากับส่วนต่างของราคาที่กำหนดและราคาตลาดหรืออัตราเงินกู้ แล้วแต่ว่าส่วนต่างไหนจะน้อยกว่ากัน โดยรัฐบาลจะกำหนดให้เกษตรกรปลูกพืชชนิดใดก็จะประกาศรายละเอียดเกี่ยวกับพืชชนิดนั้นๆ และจะจ่ายให้กับเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการเท่านั้น เพราะผู้ผลิตจะต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขที่กำหนด เช่น การลดเนื้อที่การเพาะปลูกพืชชนิดนั้นลง

ผลดีที่ได้จากการใช้นโยบายนี้คือ รัฐบาลไม่มีภาระต้องรับซื้อและเก็บรักษาผลผลิตส่วนเกิน ส่วนผลเสียก็คือ การกำหนดราคา ถ้ากำหนดไว้สูงและก่อนฤดูการผลิตเกษตรกรก็อาจจะเพิ่มการผลิตขึ้นจนกระทั่งต้นทุนการผลิตเท่ากับราคาที่กำหนด ทำให้รัฐบาลต้องจ่ายเงินชดเชยเพิ่มมากขึ้น

3. การรักษาราคาให้มีเสถียรภาพ เนื่องจากราคาสินค้าเกษตรมักจะมีเปลี่ยนแปลงบ่อย ทำให้รายได้ของเกษตรกรที่ได้รับเปลี่ยนแปลงไปด้วย ดังนั้น นโยบายดังกล่าวจะทำให้มีการเปลี่ยนแปลงได้ไม่มากนัก และไม่เปลี่ยนแปลง แต่ไม่ได้หมายถึงว่า ราคาจะต้องคงที่ เพราะการที่จะทำให้ราคามีบทบาทในระบบเศรษฐกิจ ราคาจะต้องเปลี่ยนแปลงและมีแนวโน้มสูงขึ้น ซึ่งวิธีการรักษาให้ราคามีเสถียรภาพมีอยู่หลายวิธี เช่น การจัดตั้งกองทุน การแยกขายสินค้าในราคาที่แตกต่างกัน หรือ การซื้อขายล่วงหน้าก็ได้

4. การกำหนดราคาสินค้าขั้นต่ำล่วงหน้า นโยบายนี้เหมาะสำหรับการบรรลุลักษณะวัตถุประสงค์ในกรณีที่ต้องการจูงใจให้ผลิตสินค้าที่ยังผลิตได้ไม่เพียงพอต่อความต้องการ เพื่อรักษาระดับราคาและรายได้ในแต่ละปี หรือแต่ละฤดูกาลไม่ให้เปลี่ยนแปลงมากนัก หรือเพื่อให้เกษตรกรทราบว่ารัฐบาลจะให้ความช่วยเหลือแก่เกษตรกร เกี่ยวกับสินเชื่อหรือข้อเสนออื่นๆ ที่เกษตรกรเห็นว่าควรผลิตสินค้าดังกล่าวหรือไม่ โดยราคาที่กำหนดนั้นจะขึ้นอยู่กับเป้าหมายที่ต้องการ เช่น ถ้าต้องการผลผลิตมากในระยะสั้น จะตั้งราคาไว้สูง หรือถ้าต้องการรักษาเสถียรภาพของราคา ก็จะต้องได้ราคาใกล้เคียงกับราคาตลาด เป็นต้น

ผลประโยชน์ที่ได้รับจากการใช้นโยบายนี้คือ เกษตรกรสามารถยืดระยะเวลาเก็บรักษาสินค้าไว้ขายในเวลาที่มียุทธศาสตร์ที่เหมาะสม จนเห็นว่าคุ้มกับการกู้เงิน เพราะการขายสินค้าในช่วงเก็บเกี่ยวซึ่งมีปริมาณมาก เกษตรกรมักประสบปัญหาราคาสินค้าตกต่ำ ส่วนผลเสียที่เกิดขึ้น และปัญหาการเก็บรักษา เนื่องจากสินค้าเกษตรมักมีต้นทุนการเก็บรักษาสูงแต่ต้องใช้พื้นที่มาก

5.3.2 นโยบายของรัฐบาลที่มีผลต่อการค้าข้าวระหว่างประเทศ

เนื่องจากข้าวเป็นพืชที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจไทยมาโดยตลอด ในการส่งออกไปจำหน่ายยังต่างประเทศสำหรับประเทศไทยนั้น ผู้ส่งออกจะได้รับผลตอบแทนมากในกรณีที่มีความแตกต่างระหว่างราคาภายในประเทศและราคาในต่างประเทศมาก ซึ่งความแตกต่างดังกล่าวจะมีมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับผลผลิตทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ การดำเนินนโยบายการค้าข้าวภายในประเทศ เป็นเหตุให้ราคาข้าวภายในประเทศเพิ่มสูงขึ้นจนเป็นที่เดือดร้อนแก่ผู้บริโภค จากวัตถุประสงค์พื้นฐานดังกล่าวรัฐบาลไทยจึงพยายามหาเครื่องมือในการใช้เป็นมาตรการควบคุมการส่งออกข้าว ซึ่งที่ผ่านมามีพอสรุปได้ดังนี้

1. ภาษีส่งออก (export tax)
2. พรีเมียมข้าว (rice premium)
3. ระบบโควตา (quota)
4. ใบอนุญาตการส่งออก (export license)
5. การกำหนดอัตราสำรองข้าว (rice reserve requirement)

1. **ภาษีส่งออก (export tax)** เป็นภาษีที่มีการจัดเก็บจากการที่มีการส่งออกข้าวโดยมีการจัดเก็บอย่างเป็นทางการเมื่อ พ.ศ.2498 โดยที่ทางกรมศุลกากรจะเป็นผู้กำหนดอัตราภาษีที่จัดเก็บในอัตราส่วนที่คงที่ของราคาข้าวในตลาดหรือราคาประเมินที่กำหนดขึ้น โดยกรมศุลกากร

2. **พรีเมียมข้าว (rice premium)** เป็นค่าธรรมเนียมพิเศษที่กระทรวงพาณิชย์เรียกเก็บจากผู้ส่งออกข้าวออกจำหน่ายต่างประเทศ การเรียกเก็บพรีเมียมข้าวนี้เป็นลักษณะที่กระทรวงพาณิชย์ออกเป็นประกาศของกระทรวงในการเรียกเก็บในอัตราที่กำหนดไว้และเป็นอัตราที่สามารถเรียกเก็บตามชนิดของข้าวโดยสามารถเปลี่ยนไปตามสภาวะของตลาดข้าว ซึ่งทางกองการค้า กรมการค้าต่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์ เป็นผู้พิจารณาการเปลี่ยนแปลง

3. **ระบบโควตา (quota)** เป็นนโยบายที่รัฐใช้ควบคุมปริมาณข้าวส่งออกที่ได้ผลที่สุดนับเป็นมาตรการสุดท้ายในการเลือกใช้นโยบายนี้ ภายหลังจากที่ใช้นโยบายอื่น ๆ ไม่ได้ผลตามเป้าหมาย ทั้งนี้เนื่องจากรัฐบาลเกรงจะเกิดภาวะขาดแคลนข้าวภายในประเทศหรือรัฐบาลพบว่าอุปทานข้าวภายในประเทศมีน้อย ดังนั้น ถ้ารัฐบาลเลือกที่จะกำหนดโควตาจะดำเนินการออกประกาศเป็นโควตารวม (global quota) เพื่อเป็นเป้าหมายการส่งออกในระยะนั้นๆ แต่เมื่อภาวะการค้าคลี่คลายลง จะด้วยเหตุผลที่ผลผลิตในฤดูกาลใหม่ออกมาสู่ตลาด หรือเหตุใดก็ตาม นโยบายการกำหนดโควตาของรัฐบาลก็จะถูกยกเลิกไปอย่างไรก็ดีในอดีตที่ผ่านมาเมื่อรัฐบาลประกาศใช้มาตรการโควตาแล้ว กองการค้าข้าวกรมการค้าต่างประเทศ จะเป็นผู้ทำหน้าที่พิจารณาในรายละเอียดนำเสนอต่ออธิบดีกรมการค้าต่างประเทศเพื่ออนุมัติ

4. **ใบอนุญาตส่งออก (export license)** เป็นนโยบายที่กำหนดให้มีการขออนุญาตการส่งออกข้าวไปจำหน่ายยังต่างประเทศ กับกระทรวงพาณิชย์ โดยที่ผู้มีสิทธิในการขออนุญาตจะต้องจดทะเบียนเป็นผู้ประกอบการค้าประเภทส่งออก ต่อคณะกรรมการ และเมื่อจะทำการส่งออกข้าวไปจำหน่ายยังต่างประเทศ จะต้องมิใบอนุญาตการส่งออกที่ออกโดยกรมการค้าต่างประเทศในกรณีนี้จะทำได้ก็เฉพาะเป็นการส่งออกข้าวเอกชนเท่านั้น ส่วนการค้าข้าวในสัญญารัฐบาลต่อรัฐบาลจะได้รับการยกเว้นไม่ต้องทำการขอใบอนุญาตการส่งออก

5. **การกำหนดอัตราสำรองข้าว (rice reserve requirement)** เป็นนโยบายที่ทางกระทรวงพาณิชย์ต้องการเพิ่มภาระให้แก่ผู้ส่งออกข้าวในขณะที่เดียวกันคล้ายกับเป็นการเพิ่มความต้องการซื้อสินค้าในตลาดเพิ่มสูงขึ้นเพื่อให้ต้นทุนในการส่งออกเพิ่มสูงขึ้นการส่งออกจะได้ถูกควบคุมระยะหนึ่ง โดยกระทรวงพาณิชย์จะกำหนดให้ผู้ส่งออกทำการสำรองข้าวได้ในโกดังตามที่กระทรวงพาณิชย์กำหนดหรือกำหนดให้มีการส่งมอบข้าวให้แก่ กระทรวงพาณิชย์ในราคาข้าวสำรองที่กระทรวงพาณิชย์กำหนด ซึ่งอัตราสำรองข้าว (rice reserve ratio) นั้นกระทรวงพาณิชย์จะประกาศ

ออกมาให้สอดคล้องกับภาวะทางการตลาดข้าว จากนั้นรัฐบาลก็จะนำข้าวสำรองในส่วนนี้ ออกจำหน่ายในราคาถูกให้กับผู้บริโภคภายในประเทศ

จากมาตรการทั้งหมดที่กล่าวในข้างต้น โดยภาพรวมแล้วถือเป็นการควบคุมการส่งออกข้าว โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อป้องกันมิให้ราคาข้าวภายในประเทศสูงจนเกินไป จนอาจก่อให้เกิดภาวะขาดแคลนข้าวในประเทศ ขึ้นได้

5.4 ปัญหาและการแก้ไขในการส่งออกข้าว

ในปัจจุบัน การส่งออกข้าวของไทยมักประสบปัญหาต่างๆ ซึ่งจำแนกได้ดังนี้

1. ความไม่แน่นอนของราคา ถ้าปีใดมีผลผลิตมากปริมาณข้าวมากกว่าความต้องการซื้อ จะทำให้ราคาข้าวอยู่ในระดับค่อนข้างต่ำ แต่ถ้าปีใดผลผลิตข้าน้อยราคาก็จะมีแนวโน้มสูงขึ้น ราคาจึงไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับปริมาณการผลิต ซึ่งจะมีผลกระทบต่อ การส่งออกข้าวออกไปจำหน่ายยังต่างประเทศ เพราะถ้าราคาภายในสูง ราคาส่งออกก็จะสูงตามไปด้วย การส่งออกข้าวก็จะน้อยลง

2. การแข่งขันในตลาดโลก ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญในการส่งออกข้าวของไทย การแข่งขันจะรุนแรงหรือไม่ขึ้นอยู่กับปริมาณข้าวที่ประเทศคู่แข่งผลิตได้ ถ้าผลผลิตรวมของโลกมีมากประเทศไทยก็ประสบปัญหาการแข่งขันกับประเทศคู่แข่ง ดังนั้นประเทศไทยจะต้องกำหนดราคาไม่ให้สูงจนเกินไป เพื่อจะได้สามารถแข่งขันกับประเทศผู้ผลิตรายอื่นได้

3. นโยบายของประเทศผู้ซื้อข้าว นโยบายของประเทศผู้ซื้อมีผลกระทบต่อ การส่งออก เช่น กำหนดปริมาณการนำเข้า การกำหนดปริมาณการสำรองข้าวภายในประเทศ การเปลี่ยนแปลงโควตาการซื้อข้าวจากต่างประเทศ

4. การรักษาดูแลประจำ และการขยายตลาด เนื่องจากภาวะการค้าข้าวมีความไม่แน่นอน บางปีผลผลิตอาจมากเกินไป บางปีผลผลิตอาจน้อยเกินไป ดังนั้น จึงต้องพยายามรักษาดูแลประจำไว้ให้ได้ และต้องพยายามแสวงหาตลาดใหม่ๆ เพื่อระบายข้าว

5. นโยบายการเงินและสภาวะของอัตราแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศความผันผวนของอัตราแลกเปลี่ยนเงินตรานำไปสู่ต้นทุนในการนำเข้าสินค้าของต่างประเทศและก่อให้เกิดต้นทุนแก่ผู้ส่งออกได้ ดังนั้นความได้เปรียบเสียเปรียบทางการค้าจึงขึ้นอยู่กับ อำนาจในการรักษาเสถียรภาพทางการเงินของผู้นำเข้าและผู้ส่งออก ซึ่งสำหรับประเทศไทยในปี 2553 กำลังตกอยู่ในสภาวะปัญหาเกี่ยวกับค่าเงินที่มีมูลค่าสูงขึ้น สถานการณ์ในอัตราแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศดังกล่าวย่อมส่งผลกระทบต่อปริมาณการส่งออกสินค้าภายในประเทศไปยังต่างประเทศซึ่งจะได้ทำการศึกษาต่อไปถึงความผันผวนดังกล่าวที่เกิดขึ้นนั้นมีผลกระทบเช่นไรต่อปริมาณการส่งออกข้าวหอมมะลิ

100 เปอร์เซ็นต์ ชั้นสองของไทยที่ส่งออกไปยังต่างประเทศโดยจะศึกษาและอธิบายความสัมพันธ์
เชิงคุณภาพพระยะยาวเกี่ยวกับตัวแปรต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการค้าระหว่างประเทศ

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved